

15) Villalba i Varneda, Pere, *Ramon Llull. Vida i Obres* Volum I

Aquest primer volum de Pere Villalba es presenta amb unes condicions d'enquadernació i mida (28 x 30,5 cm, en tela, amb inscripció del títol en relleu daurat, el cap i el canal amb capa de protecció daurada, cinta de punt de lectura amb els colors de la senyera catalana) que l'apropen a una edició de luxe. Tanmateix, el llibre no està a la venda, sinó que la Fundació Elsa Peretti, principal font de finançament amb la premsa de l'Institut d'Estudis Catalans, el distribueix gratuïtament. A més, el volum és acompanyat d'un sobre que conté dues maquetes de les figures Demostrativa i Universal major, ambdues de mida 23 x 23 cm. I també hi trobem dos díptics que recullen en color tota la sèrie de figures lullianes documentades al llarg de la producció artística. El material referit que acompanya el llibre inclou finalment un estoig amb dos CD: un amb una versió en pdf del mateix volum primer i un segon CD amb el documental fet per Alessandro Tessari i Patrizio Rigobon i que ressenyarem a part.

A causa de la nombrosa informació que conté aquest voluminós treball, a continuació ens limitarem a fer-ne una descripció dels continguts que ens semblen més significatius. Per començar, vull destacar que aquest llibre es llegeix des de les guardes mateixes: en comptes de ser blanques contenen un recull en lletra petita de centenars d'invocacions a Déu que trobem escampades al *Llibre de contemplació*, cadascuna citada correctament segons l'edició de les OE.

Una altra característica destacable i immediatament evident és la presència de colors. Es tracta d'una codificació que sobta a qui obre atzarosament el llibre per gairebé qualsevol pàgina, i que el lector anirà descodificant a mesura que avanci en la lectura. Per tant, la presència de colors a l'escriptura (no cal dir que les imatges també són en color) no és un simple element decoratiu, sinó un missatge més d'aquesta obra, que, en conjunt, ha de ser vista com un exercici rigorosament científic, però molt a prop de múltiples aportacions que s'expliquen tenint en compte la personalitat i la capacitat intel·lectual de Pere Villalba. Així, els títols de les obres de Llull apareixen sempre de color blau marí; les cites de la *Vita coetania* traduïdes en català per l'autor, sempre de vermell, sovint acompanyades en paral·lel amb el mateix lloc citat al *Breviculum* (també en traducció catalana de l'autor); els títols dels capítols del *Llibre de contemplació*, de color rosa; les dignitats de Déu, de color blau; les categories aristotèliques (Diferència, Contrarietat, Concordança), de

verd; els principis de Majoritat, Igualtat i Minoritat, de groc; i els de Principi, Mitjà i Fi, de vermell clar; les potències de l'ànima, de taronja; Déu sempre apareix amb una lletra A de tipus gòtic, de color vermell; etc. També cal destacar un exercici original, útil i enormement laboriós d'aquest treball: quan desenvolupa el discurs artístic de Lull, sempre inclou en lletra volada i amb el color que li pertoca el valor de la lletra de la figura en qüestió. Així, fent una ullada, per exemple, a la pàgina 319 o a la 321, es percep immediatament el valor afegit d'aquesta feina interpretativa; perquè, com hem dit, tota aquesta codificació de colors i descodificació dels valors de les lletres de les figures envaeixen completament el volum. Només una lectura lenta podrà apreciar i agrair la utilitat d'aquest immens exercici.

Ressenyem encara algunes característiques que afecten el conjunt del volum. Les obres de Ramon Lull se citen sempre amb el nombre que va assignar Fernando Domínguez al seu catàleg publicat al volum d'A. Fidora i J. E. Rubio (eds.), *Raimundus Lullus. An Introduction to his Life, Works and Thought* (Turnhout: Brepols, 2008, pp. 125-242), numeració que ara ja es comença a fer servir de manera força habitual. Com que aquest primer volum es tanca en el període de 1287-1288, és a dir, en la primerenca producció feta entre Mallorca i Montpeller abans del seu primer viatge a Roma (1288), podem comprovar que l'última obra comentada és l'op. 37 *Liber exponens Figuram elementalem Artis demonstratiuae*. Ara bé, l'enumeració d'algunes obres ha sofert una correcció en relació amb el catàleg esmentat. Els desplaçaments són els següents:

Catàleg de F. Domínguez	Catàleg de P. Villalba (<i>hic</i>)
op. 1-11 sense discordança	
op. 12 <i>Liber principiorum theologiae</i>	op. 12 <i>Ars uniuersalis</i> o <i>Lectura Artis compendiosae inueniendi ueritatem</i>
op. 13 <i>Liber principiorum philosophiae</i>	op. 13 <i>Liber principiorum theologiae</i>
op. 14 <i>Liber principiorum iuris</i>	op. 14 <i>Liber principiorum philosophiae</i>
op. 15 <i>Liber principiorum medicinae</i>	op. 15 <i>Liber principiorum iuris</i>
op. 16 <i>Ars uniuersalis</i>	op. 16 <i>Començaments de Medicina</i>

op. 17-21 sense discordança	
op. 21a <i>Llibre d'Ave Maria</i>	op. 21, cap. 61-66
op. 21b <i>Llibre d'amic e amat</i>	op. 21, cap. 99-100
op. 22-29 sense discordança	
op. 30 <i>Regules introductòries a la pràctica de l'Art demostrativa</i>	op. 30 ¹ <i>Regules introductòries a la pràctica de l'Art demostrativa</i>
op. 30a <i>Regulae introductoriae in practicam Artis demonstratiuae</i>	op. 30 ² <i>Regulae introductoriae in practicam Artis demonstratiuae</i>
op. 31-35 sense discordança	
op. 36 <i>Lectura super figuras Artis demonstratiuae</i>	op. 36 ¹ <i>Lectura super figuras Artis demonstratiuae</i>
op. 36a <i>Liber chaos</i>	op. 36 ² <i>Liber Chaos</i>
op. 37 sense discordança	

Mirem ara l'estructura d'aquest primer volum. L'estudi arrenca amb una introducció que descriu el marc històric i cultural (de l'illa de Mallorca, però també europeu) en què Ramon Llull desenvolupa la seva activitat. Segueix un capítol titulat «Espai documental» en què es ressenyen les principals fonts d'informació sobre la biografia de Ramon Llull. El treball ressegueix la biografia de Llull de manera exhaustiva, partint dels seus antecedents familiars i de la seva infantesa, de manera que Pere Villalba descriu i analitza les obres de Ramon Llull d'una a una. És un pla de treball que, efectivament, s'ajusta literalment al títol del volum: *Ramon Llull. Vida i Obres (anys 1232-1287/1288; obres 1-37)*, és a dir, una biografia amb atenció a l'estudi de les obres. En aquest primer volum, Pere Villalba distingeix tres etapes en la vida de

Llull: «etapa inicial (1232-1264)»; «etapa de formació (1265-1273)» –hi apareixen les obres 1 *Compendium logicae Algazelis* i 2 *Llibre de contemplació en Déu*–; i «etapa d'introspecció (1274-1287)» –obres 3-37. Pere Villalba, doncs, s'incorpora a una llarga tradició biogràfica de Ramon Llull que parteix de la mateixa *Vita coetania* (op. 189) i que, probablement, havia arribat al màxim d'exhaustivitat i aprofundiment amb les *Vindiciae Lullianae* de Pasqual (4 vols., Avignon, 1778). Naturalment, els punts que uneixen aquesta línia i els que la segueixen fins a l'actualitat són tinguts en compte en aquest treball, tot i que alguns dels estudis esmentats no apareixen citats a la bibliografia –per la qual cosa suposem que hem d'esperar a l'aparició de l'últim volum III– (vegeu la nostra ressenya sobre el llibre de P. Villalba, *Ramon Llull. Escriptor i filòsof de la diferència. Palma de Mallorca, 1232-1316*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2015).

Encara la nostra ullada sobre l'índex general i l'estructura de l'obra ens permet assenyalar-ne més característiques generals: les pàgines 857-967 (és a dir, 110 pàgines en cos 10 i a dues columnes!) desenvolupen 103 monumentals notes finals, sovint redactades amb l'ajut de diversos especialistes, i sobre les quals tornarem. Les pàgines 968-969 ofereixen un recull de les citacions bíbliques que trobem a les obres de Ramon Llull que aquest volum estudia (no, però, de les citacions bíbliques que cita Pere Villalba durant la redacció del seu estudi), cosa que és també una novetat. Les pàgines 969-979 desenvolupen un ingent «mapa de continguts» o esquema sinòptic, també inèdit en els estudis lul·lístics, que ens permet veure la relació entre el moment biogràfic de Ramon Llull, la seva producció, el moment històric influent, el tema que està tractant puntualment i si aquesta informació es troba a la *Vita coetania* o al *Breviculum*. Les pàgines 980-995 recullen un índex de noms de persones, de llocs i de matèries (hem d'agrair que no l'hagi relegat al tercer volum, perquè igualment és útil per moure's en aquesta obra); i després l'índex general del volum primer. Encara a continuació apareix un escrit (trilingüe) titulat «Per portulam salus» (una salutació per la porta del darrera) signat per Alessandro Tessari, uns dels col·legues que ha donat suport a la publicació d'aquesta obra. I, finalment, les guardes posteriors, que, com les anteriors, apareixen atapeïdes d'invocacions a Déu.

Tant el seguiment per la biografia de Ramon Llull (incloent-hi les arrels de la família a Sant Andreu de Llaveneres des del 1171) com

la descripció de les obres que apareixen pertanyents al període que afecta aquest volum I estan plens d'informacions inèdites. De la mateixa manera que les pàgines sobre la història, la cultura i la biografia de Ramon Llull estan enriquides i il·lustrades amb l'edició de textos documentals, quadres sinòptics, aclariments sobre aspectes culturals o material gràfic que el mateix autor ha pogut captar personalment, les pàgines dedicades al resum i comentari de cadascuna de les obres de Llull (op. 1-37) apareixen també complementades amb esquemes i notes crítiques o aclaridores sobre conceptes filosòfics, històrics o culturals necessaris per a l'enteniment de la qüestió relacionada.

Estant, doncs, plena d'elements particulars (de colors, esquemes, noves informacions –disseminades, però incalculables–, aclariments, fins i tot opinions raonades), per a Pere Villalba no és obstacle una de les dificultats més insalvables per a la gran majoria de lul·listes: la lectura de totes les obres del mestre Ramon Llull! Si estaven editades en llatí, a més les tradueix al català (per tant, per primera vegada en la història literària); si no estaven editades, les edita. I les edita críticament, és a dir, havent vist els testimonis conservats (i no només un manuscrit). L'op. 4 *Lectura compendiosa super Artem inueniendi ueritatem* (pp. 336-341), només llegible a les MOG I, Int. vii, 41-44, apareix en la seva edició crítica (vegeu l'aparat crític a les pp. 340-341) i amb traducció catalana (en aquesta ocasió feta *ad hoc* per Núria Gómez Llauger, però a més comentada per Pere Villalba, si més no, com hem referit, perquè ens desvela els valors que les lletres adquireixen en aquesta obra artística). Passa el mateix amb l'obra següent, l'op. 5 *Ars notatoria*, només llegible gràcies a Jordi Gayà segons el manuscrit de Salzburg, S. Peter b.V.17, que ens apareix llargament comentada (i més extensament explicada) a les pàgines 349-354, i en edició crítica (havent vist els cinc manuscrits conservats) amb traducció catalana pròpia a les pàgines 925-936, dintre de la nota 69, seguit de comentaris que amplien els que trobaven a les pàgines interiors. Els comentaris i aclariments sobre l'oblidat op. 36² *Liber Chaos* són encomiables, ja que ens ofereixen un resum titulat «Visions raonades varies sobre l'Univers» (pp. 838-846) que té el valor de ser una breu història de la cosmologia, des del món clàssic, amb el suport d'especialistes que recullen també els coneixements actuals sobre la teoria de l'Univers (pp. 845-846, signades per Emili Elizalde).

No podem estendre'ns més. Voldríem finalitzar amb l'expressió d'una

opinió subjectiva, però que expressa el que pensem sobre el treball fet aquí per Pere Villalba: moltíssimes pàgines d'aquesta obra, aïlladament, requereixen més hores treball i aporten més idees que desenes d'articles o, inclús, d'alguns llibres que hem pogut conèixer sobre el mestre Ramon.

Óscar de la Cruz Palma

19) Berlin, «Introduction: Llull among the Disciplines»

Queste pagine introduttive alla sezione monografica dedicata a Llull nel VII centenario della morte della rivista *eHumanista/IVITRA* insistono sull'attualità del pensiero lulliano e assumono la prospettiva degli studi contemporanei per circoscrivere alcuni punti di interesse, in primo luogo l'approccio ecumenico in campo religioso e quello enciclopedico (oggi si direbbe interdisciplinare) verso la conoscenza. Berlin suggerisce di andare oltre l'interpretazione dell'Arte come strumento della missione per valorizzarne il carattere universale, dunque l'applicazione a tutti i saperi dell'epoca. Il titolo dell'introduzione, «Llull among the Disciplines», fa appunto riferimento, con moderata ambiguità, alla varietà dei campi affrontati negli scritti lulliani e alle discipline accademiche oggi interessate alla sua opera. I nuclei tematici che negli ultimi anni hanno attratto l'attenzione degli studiosi e che si prestano a questo tipo di attualizzazione sono: quello relativo al rapporto (ontologico) tra linguaggio e significazione, opposto alla semiotica strutturalista dominante nel secolo XXI; la possibilità di affrontare il dibattito odierno sulla *convivencia* alla luce della tolleranza di Llull, del suo rifiuto delle autorità e della sua relazione con le altre culture del Mediterraneo, visti in contrapposizione alle ideologie nazionaliste del secolo scorso; il rapporto con il potere, preoccupazione costante di Llull, ma sempre improntata all'autonomia e subordinata al proprio progetto universale. L'ultimo tema che Berlin indica come ambito d'interesse è la relazione fra il filosofo laico e l'esplorazione letteraria di forme nuove, universali quanto variegate. Per tutte queste ragioni, uniche e originali, la figura di Llull pretende oggi un approccio interdisciplinare.

Elena Pistolesi